

РЕЛІГІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ДУХОВНА СКЛАДОВА САМОБУТНОСТІ УКРАЇНЦІВ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СУЧАСНОСТІ

У статті розглядається релігійна ідентичність та її роль у формуванні та збереженні етнокультурної самобутності українців. Охарактеризовано особливості релігійності як однієї з основних диспозиційних основ етнокультурного поступу.

Ключові слова: релігійність, етнокультурна самобутність українців, релігійні відносини, глобалізація.

В етнокультурному розвитку українців релігійність відіграє важливу роль у формуванні свідомості через засвоєння приписів і заборон, які регулюють життєдіяльність суспільства.

За великим рахунком тільки розпочинаються наукові розробки, колом зацікавлень яких стають духовні виміри глобалізаційних процесів, зокрема й релігійного життя українців. Тому перед науковцями постають завдання вирішення питань ролі глобалізаційних процесів у формуванні релігійної ідентичності: виокремлення специфіки впливу глобалізаційних процесів на духовну сферу життєдіяльності суспільства і відмінну роль від інших процесів. На часі постає необхідність пошуку наукових відповідей на питання: як глобалізаційні процеси впливають на відносини між релігіями, віруючими? Які тенденції спостерігаються в релігійній ситуації різних країн? Чи в результаті глобалізації релігійних відносин світ стає більш толерантним та віротерпимим у процесі свого духовного розвитку?

У даному дослідженні ми намагатимемось дати відповіді на вище поставлені запитання, але особливу увагу звертатимемо на проблематику ролі й місця релігійного фактора у формуванні та збереженні етнокультурної самобутності українців, що є колом зацікавлень у даному випадку.

Науковим напрямком дослідження тут виступає не релігія, а релігійність. М. Громико, російська дослідниця, етнографічне вивчення релігії бачить через дослідження віри більшості даного народу, масових проявів конфесійної свідомості та відповідної релігійної практики [4, с. 10].

Релігійне розуміння світу є однією із складових багаторівневої внутрішньої структури людини, за допомогою якої формується духовність та філософське розуміння світу. В

людській життєдіяльності існує індивідуальна й суспільна потреба у розв'язанні суперечності діалектичного існування фізичного тіла й душі. Релігія покликана в доступній формі пояснити існування двох вимірів: земного, в якому живе людина, і потойбічного, тобто трансцендентного. Релігія допомагає зрозуміти суперечливість буття суспільства через пошук сенсу й мети людського існування, життєдіяльності особистості.

Релігійний фактор в житті суспільства дає можливість подивитись на етнокультурний розвиток з боку духовності. Тому можна погодитись з актуальною думкою британського релігієзнавця та етнолога Дж. Фрезера, що «уся культура воістину із храму». Як колись сказав московський дякон Андрій Кураєв, «всі культурні цінності створені віруючими людьми» [3, с. 140].

Релігія, як явище соціальне, неодмінно взаємодіє із соціумом, тим самим перебуваючи з ним в тісному динамічному зв'язку. Релігійний комплекс життєдіяльності суспільства тісно пов'язаний з етнокультурним розвитком. Тому він розвивається й формується у відповідності до етнопсихологічних та етнокультурних особливостей суб'єктів і має відповідати потребам суспільства і задовольняти їх у відповідності до соціальних змін.

У свій час на такий зв'язок етнокультурної самобутності та релігії вказували відомі українські дослідники. Зокрема, автор «української ідеї» П. Куліш, виходячи із класичного християнського розуміння історії як накресленого Богом шляху спасіння людства, особливу роль визначав для свого народу. В одному із програмних документів Кирило-Мефодіївського товариства – «Книзі буття українського народу», – питання відродження українства його автор М. Костомаров бачить християнство як морально-етичний компонент, який, в принципі, несе в собі загальнолюдські цінності без конфесійної прив'язки до ортодоксального християнства. Вчений вбачав позитивну роль релігії у процесі творення нації. Негативним моментом було підкорення «общеруській» релігійній традиції у формуванні, власне, української ідентичності. В. Антонович вважав, що українці мало уваги звертають на обрядовість, а віру сприймають через душевні чуття і щирість. Вчений відносив релігію до головних ознак існування української нації, вбачаючи в українській релігійності ознаки відкритості та внутрішніх переживань.

Особливу роль в етнокультурному та духовному розвитку європейських суспільств відіграли православ'я, ка-

толицизм, а пізніше й протестантизм. Ці релігійні доктрини та практики значним чином вплинули на цілі народи, поступово формуючи релігійний світогляд. Таким чином, на основі спільних конфесійних цінностей виокремилися кожна окремо – православна, католицька та протестантська культури.

Як зазначає українська дослідниця Л. Филипович: «Релігії, навіть світові, чиї ареали поширення останніми століттями залишались відносно стабільними, під впливом глобалізації теж змінюють рамки своїх культурно-цивілізаційних кордонів. Відомо, що, наприклад, християнство «сповзає» на південь і схід, а іслам «вторгається» в Західну Європу. В свій час індуїзм «взяв у полон» Америку, а юдаїзм здавна розсіювався разом із своїм носієм – європейським народом по всьому світу» [12, с. 3].

Від теоретичного осмислення явищ і процесів багатогранної, суперечливої, різновекторної реальності залежить розвиток життєдіяльності українського суспільства, в тому числі й духовної його сфери.

Будь-яка релігійна система стоїть на чотирьох «опорах»:

- 1) особистість засновника;
- 2) етнічна основа;
- 3) усна і письмова традиція (передання);
- 4) церковна організація (школа);

Релігійні процеси, що детермінують розвиток сучасного світу можна розглядати на кількох рівнях:

✓ мезорівень характеризується переходом до нової соціокультурної реальності в умовах постмодернізму, спостерігаються загальні тенденції секуляризації під впливом світових глобалізаційних процесів та результатів науково-технічного розвитку;

✓ макрорівень зумовлюється перетворення традиційного відтворення релігії, зокрема, через кризу та зміну радянської системи цінностей, трансформацію соціально-економічної та етнокультурної сфер буття суспільства, виникнення міжконфесійних конфліктів; особистісна потреба творення та духовного розвитку власної релігійної самобутності, пошуку сенсу буття, прагнення до самореалізації.

Звичайно, релігійна самобутність залежить від конкретної особистості, тому неодмінним є взаємозв'язок мега- та мезорівнів, які в сукупності з макрорівнем формують релігійну ідентичність українців.

Релігійне самовизначення українців пов'язане не тільки із залученням до діяльності однієї із релігійних громад, адже, водночас, етнокультурної, ідеологічної самоідентифікації. Тому характер релігійності громади дуже часто є реакцією на ті політичні, соціально-економічні та етнокультурні процеси, що відбуваються в суспільстві.

Взаємодія релігії із суспільством загалом і з етнокультурною підсистемою, зокрема, перебуває не в статистичному, а в динамічному взаємозв'язку, що постійно видозмінюється в часово-просторовому вимірі. У своєму духовному розвитку, формуванні життєвих орієнтирів, засвоєнні цінностей людина, безумовно, звертається до релігії як до фундаментального джерела.

Зараз можна стверджувати, що багатотисячолітня релігійна традиція українців не переривалася у найскладніші часи історичного розвитку, в тому числі й у радянський період, існуючи дуже часто в латентній формі, у зв'язку із пропагандою атеїзму. Релігійна традиція зберігалася в етнічних самотніх пластах через молитви, домашні ікони, паломництво, обітниця, хрещення дітей. На глибинному рівні релігійна традиція українців формувала і зберігала бажання жити по совісті, в милосерді, любові та доброму ставленні до людей, збереженні й сповідуванні вищих духовних цінностей.

У цьому контексті доцільно згадати концепцію М. Громико, який вводить у науковий обіг поняття «несповідуваного православ'я», в яке вкладає зміст життя за заповідями при зовнішній відсутності оцерковлення [4].

Поняття «народна релігія» вперше вжив на початку ХХ століття німецький лютеранський пастор П. Древіс, який розмірковував над проблематикою щодо уявлення сільських жителів про християнську релігію, які досить суттєво відрізнялися від канонічних. Таке поняття має велику кількість прихильників і противників. Деякі науковці (А. Панченко, Є. Смілянська, О. Філічева) пропонують не обмежуватися дослідженням однієї-двох соціальних верств, не розділяти релігійність селян і городян, тому що віра властива представникам усіх соціальних груп, а досліджувати їх як рівноправні верстви. Специфіку взаємодії релігії й народу потрібно розглядати через велику кількість соціальних чинників, через індивідуальні враження й релігійні погляди особистості [6, с. 39].

Незалежно від того, який варіант обрати в реалізації української ідеї, найхарактернішою особливістю нації є концепція єдності та соборності. У своїх наукових розвідках до-

слідники особливу увагу звертають на концепт національної церкви. Це поняття охоплює кілька визначальних параметрів: 1) історичний; 2) географічний; 3) етнокультурний; 4) політичний; демографічний. «Національна» – зовсім не означає «єдина» для всієї нації і, звичайно, це не є аналогом національно-державної релігії, хоча остання, природно, може формувати національну церкву. Під національною церквою розуміємо інституцію будь-якої конфесії, яка функціонує в певний історичний період, спирається на певну національну традицію, набуває етноконфесійної специфіки, сприяє поступові етнокультури, самосвідомості й державницького менталітету визначеної нації, користується національною мовою як богослужбовою та має значний рівень поширення серед населення певної країни чи території [8, с. 541].

За результатами соціологічного дослідження, проведеного компанією Research & Branding Group в лютому 2012 року, для 42% опитаних на запитання, «Чим для українців є віра?», відповіли, що віра для них – це, насамперед, національна традиція, 32% – що віра є наслідуванням певних норм, і 24% респондентів вважають віру шляхом до особистого порятунку. Для 17% респондентів релігія – це частина світової культури, а для 13% респондентів – дотримання релігійних обрядів [2].

За даними соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова з 27 лютого по 6 березня 2013 року, кількість віруючих у динаміці з листопада 2010 року до березня 2013 року дещо зменшилася і становила 67% проти 71% відповідно. Менше також стало тих, хто не вірить (6% проти 8%) і більше тих, хто вагається між вірою і невір'ям (15% проти 12%). Традиційно найвищий рівень релігійності українців проявляється на Заході, 86% опитаних відносять себе до віруючих, а найнижчий – на Сході, віруючими себе вважають 59% громадян у 2013 році проти 66% у 2010 році. Результати дослідження показали збереження таких закономірностей, як залежність рівня релігійності від статі, віку, місця проживання, освіти. Рівень релігійності серед жінок вищий, ніж серед чоловіків: 75% і 57% (проти 79% і 62% у 2010 році відповідно). Також відсоток релігійності збільшується з віком, жителі села традиційно є більш віруючими, ніж жителі міст. Рівень освіти українців прямо пропорційно впливає на рівень релігійності. Так, серед осіб з неповною середньою освітою віднесли себе до віруючих 76% опитаних, із середньою і середньою спеціальною – 67%, з вищою та неповною вищою освітою – 65% [11].

У 96 країнах світу конституції та основні закони зобов'язуються захищати свободу тільки певної релігії або релігій. У 45% всіх держав конституції або закони, що їх замінюють, визначають особливий статус однієї або кількох релігій. За даними міжнародної дослідницької організації Pew Center, тільки в 17 країнах існує рівне ставлення до всіх без винятку релігійних організацій і в 12 країнах частина з них отримує мінімальні преференції недоступні іншим. Серйозні ж преференції, недоступні іншим, отримують релігійні організації в 104 країнах [5].

На питання, які релігії найбільш толерантні по відношенню до інших?, громадська думка сформувалася наступним чином: найбільш толерантною релігією українці вважають православ'я – 77%. Значно рідше як толерантну релігію згадують католицизм – 35% і греко-католицизм – 25%. Ще рідше в масовій свідомості толерантність співвідноситься з ісламом – 10%, з буддизмом – 10%, з протестантизмом – 7%, з іудаїзмом – 7% [2]. Слідуючи логіці релігійного розвитку світу, на сучасному етапі мала би утвердитися концепція плюралістичної релігії, де релігія набуває форми індивідуального вибору, проте така тенденція спостерігається тільки в частині світу, а інша керується конкуренцією в релігійному просторі, начебто захистом релігійної та етнокультурної ідентичності, захистом догматичних постулатів.

На початку XXI століття швидкий темп розвитку різних конфесій дещо сповільнився. У правовому полі міжконфесійні відносини регулюють різноманітні норми, зокрема, це – Рекомендації 1212 стосовно релігійної толерантності в демократичному суспільстві (1993 р.), Рекомендації 1396 «Релігія й демократія» (1999 р.), Рекомендації 1556 ПАРЄ «Релігія і зміни в Центральній та Східній Європі» (2002) та ін.

В українському суспільстві міжконфесійні релігійні відносини регулюють Конституція України та Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації». Закон декларує свободу віросповідання та забороняє політичну діяльність релігійних організацій. Церква відокремлена від держави та школи. На офіційну реєстрацію має право будь-яка конфесія. Водночас, потрібно зазначити, що недоліком вітчизняного законодавства є те, що реєстрація релігійних інституцій не носить обов'язковий характер. Так, на початку 2007 року понад 1,7 тисячі релігійних організацій відмовлялися реєструватися [1, с. 137]. Часто в релігійному полі трапляються релігійні секти, які за своєю суттю мають деструктивний характер, а держава не може заборонити

їх діяльність, оскільки вони юридично не зареєстровані в органах юстиції.

На сьогодні Україна є поліконфесійною державою, що обумовлено поліетнічним різноманіттям суспільства. Така ситуація склалася історично, враховуючи етнокультурний розвиток українців, декларування свободи віросповідання й віротерпимості та демократичного поступу держави. За кількісними показниками в Україні домінує православна церква, до якої належать понад 50 відсотків релігійних громад.

Так, православний сектор в Україні поділяється на Українську Православну Церкву (УПЦ) – близько 70% у 2000 році і 67,3% парафій станом на 2010 рік; Українська Православна Церква Київського Патріархату (УПЦ-КП) – близько 20,8% у 2000 році і 24,6% релігійних громад у 2010 році; Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ) – 8,2% станом на 2000 рік та 6,9% у 2010 році; Римо-Католицьку Церкву, яка налічує 909 громад, що становить 2,7% загальної мережі релігійних громад. Порівняно з 2000 роком їх кількість зросла на 17,7%; кількість невеликих угруповань, які сповідують окремі версії православного віровчення – станом на 2010 рік, частка яких становить 1,2% або 231 релігійна організація [10, с. 4]. Друге місце займають протестанти України, чисельність яких становить близько 25% від загальної кількості релігійних громад. Третє місце займає Українська Греко-Католицька Церква, чії релігійні громади складають близько 15% національної релігійної мережі. Отже, статистика свідчить і спостерігається тенденція до того, що релігійні громади УГКЦ більш поширені в Західній Україні, на півдні та сході домінуючий вплив має УПЦ Московського патріархату. Різного роду протестантські конфесії приблизно рівномірно поширюються по всій країні, заповнюючи вакуум релігійної свідомості українців після розпаду Радянського Союзу. При цьому жодна з діючих в Україні ієрархічних церков не має переваги в жодному з регіонів.

Певною складністю і дуже часто політизованістю відносин характеризуються взаємини між православними церквами Московського й Київського патріархатів, також між греко-католицькою та православними церквами.

З огляду на відсоток вірян Римо-католицької церкви (РКЦ) з соціологічної точки зору вона не складає або не впливає суттєво на релігійну мапу сучасної України. Проте, з іншого боку, формування нею європейської ідентичності шляхом участі українців у конфесійному житті, її символічне значення в духовному бутті посилюють її вплив. Тому

це все дає підстави стверджувати про її важливу роль у релігійній самобутності українців.

Тому можна зробити висновок, що майбутній розвиток церковних інституцій залежатиме від здатності останніх відповідати потребам і задовольняти вимоги українського суспільства стосовно його духовного розвитку.

В сьогоднішньому світовому соціумі загалом і в українському суспільстві, зокрема, інститут церкви сміливо може виступати інтегратором суспільного розвитку, адже на відміну від багатьох соціальних інститутів церква зберігає високий рівень довіри населення. За результатами соціологічного дослідження, проведеного Центром Разумкова у березні 2013 року, рівень довіри громадян в динаміці з 2000-го по 2013 рік утримується на доволі високому рівні. Так, «повністю довіряють» церкві 22,5% (для порівняння 33,7% у липні 2000 року) опитаних та «скоріше довіряють» 41,3% (відповідно 29,4% у липні 2000 року) українців [14]. Такі відсотки довіри є досить високими у порівнянні, скажімо, з рівнем довіри до правоохоронних органів, який становить близько 1%. Звичайно, рейтинги церкви в очах українців змінюються, адже її діяльність і залученість до соціально-політичних подій безпосереднім чином впливає на ідентифікаційні характеристики громадян. Останнім часом всі світові релігії сповідують космополітизм, враховуючи, очевидно, глобалізаційний вплив на етнокультурний розвиток людства. Проте за певних історичних обставин релігія набирає етнічного відтінку. Сучасні науковці стверджують, що релігії взагалі не існує, а є лише її конкретні типи. Тому релігійні вірування певного етносу стають елементами культури через формування системи вірувань крізь призму традиційного світогляду, звичаїв, обрядів.

Надетнічний характер релігії реалізується в національній формі, адже, за словами українського дослідника А. Колодного, носії релігійності з необхідністю належать до певного етносу. Етноконфесійна специфіка релігії, яка формується через взаємодію її з етнічними чинниками, суттєво допомагає усвідомленню нацією своєї самоцінності й самодостатності [7].

Керівники церков часто наголошують на необхідності глибше пізнавати національні традиції й відроджувати основи етнокультурної самобутності українців. Такі погляди зафіксовані в документах, зокрема, в Заяві Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій щодо необхідності поважати релігійні почуття, символи й традиції.

Українська дослідниця Л. Филипович зазначає: «Для самоідентифікації українців, яких 70 років переконували в генетичній безвірності, сама думка про дотичність до християнства, зокрема до православної ойкумени, видається чи не найреволюційнішою з усіх демократичних гасел післягорбачовської перебудови. В процесі відродження своєї тожсамості, коли потрібно було повертати вкрадені іншими державами історію, мову, культуру, цінності, майбутнє, ця ідея виявилася конструктивною, оскільки допомогла багатьом добудувати, а для деяких і наново відбудувати свою культурну ідентичність, де релігія відіграла роль осердя, і навколо якого уторилася вся культура українців» [13, с. 137].

Пояснення української духовності розкривається через природно-географічні характеристики та релігійність українців. Адже ментальність українців формувалася під впливом реагувань на відповідні природно-кліматичні умови, що їх оточували. Із заявами про розробку нових стратегій розвитку країни, трансформації етнокультурного поступу суспільства релігійний чинник виступає каталізатором значених процесів, оскільки, з огляду на тенденції проникнення політики в релігійні практики, останні стають потужним механізмом впливу на суспільну свідомість українців. З погляду притаманної українцям психології, саме східний обряд християнства відповідає духовній сутності українського етносу, на відміну від інших релігійних напрямків.

Очевидно, що сьогодні існує два варіанти зближення християнських церков в Україні. Реалізація першого передбачає об'єднання трьох православних церков (УПЦ МП, УПЦ КП та УАПЦ) в одну Українську помісну православну церкву. Закріплення статусу новоутворення можливе також кількома варіантами: або це канонічний патріархат, або ж формування автономної церкви у складі константинопольського патріархату.

Інший проект, з точки зору всесвітнього християнського єднання, є ще більш прогресивним, що передбачає об'єднання церков різних християнських конфесій. В даному випадку це об'єднання УГКЦ із різними гілками православ'я (УПЦ МП, УПЦ КП та УАПЦ).

Щодо інтеграційного руху в церквах протестантських конфесій, то тут слід підкреслити, що вони особливою активністю в цьому напрямку не відзначаються. Практично в кожній із конфесій створені союзи чи ради, які при цьому реальних екуменічних кроків не роблять, а мають кон-

сультативний характер та співпрацюють на організаційному рівні.

З огляду на минуле й сьогоднішня досить важко спрогнозувати реальні процеси об'єднання християнських конфесій, а тим більше, церков різних конфесійних напрямків. Адаже численні спроби до інтегральної взаємодії в решті-решт не призвели до вирішення догматично-канонічних суперечностей.

Список використаних джерел:

1. Бондарчук П. Релігійна політика в Україні у 1960-х-1980-х роках і сучасна практика міжконфесійних відносин : монографія / П. М. Бондарчук, В. М. Даниленко, В. О. Крупина, Н. О. Кубальський ; відп. ред. В. М. Даниленко. — К. : Інститут історії України НАН України, 2010. — 210 с.
2. Горобець А. Українці вважають себе віруючими, але бувають в храмах «коли доведеться» [Електронний ресурс] / А. Горобець // УНІАН-Релігії. — 2012. — Режим доступу: <http://religions.unian.net/ukr/detail/10499>
3. Гриневич В. Україна і Росія в історичній ретроспективі: радянський проект для України / В. А. Гриневич, В. М. Даниленко, С. В. Кульчицький, О. Є. Лисенко. — К. : Наукова думка, 2004. — Т. II. — 2004. — 531 с.
4. Громыко М. О воззрениях русского народа / М. М. Громыко, А. В. Буганов. — М., Паломник. — 2000. — 538 с.
5. Єленський В. Релігійна свобода: глобальні виміри [Електронний ресурс] / В. Єленський // Науковий щорічник «Релігійна свобода». — К., 2011. — № 16. — Режим доступу: http://irs.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=878&Itemid=64&lang=uk
6. Ігнатенко І. «Народна релігія» та «теорія двовір'я» у світлі сучасних етнографічних досліджень / І. Ігнатенко // Етнічна історія народів Європи : зб. наук. праць. — К., 2008. — №27. — С. 39-44.
7. Колодний А. Церква в контексті національного самовизначення українців [Електронний ресурс] / А. Колодний // Релігія та соціум. Часопис. — Чернівці, 2008. — №2. — С. 42-48. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Rts/2008_2/index.html
8. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. І-т держави і права ім. В. М. Корецького ; редкол.: Ю. І. Рима-ренко (відп. ред.) та ін. — К. : Довіра ; Генеза, 1996. — 942 с.
9. Панченко А. Религиозные практики: к изучению «народной религии» / А. А. Панченко // Мифология и повседневность : материалы науч. конф. — Спб., 1999. — Вып. 2. — С. 198-218.
10. Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин [Електронний ресурс] // Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого

- стола на тему «Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку» Центру Разумкова. – К., 2011. – 82 с. – Режим доступу: http://risu.org.ua/php_uploads/files/articles/ArticleFiles_40664_prz_2011_Rlg_sml.pdf
11. Товстиженко А. Кількість віруючих дещо скоротилася [Електронний ресурс] / А. Товстиженко // Дзеркало тижня. – 24.04.2013. – Режим доступу: http://dt.ua/UKRAINE/nazahodi-ukrayini-viruuyuchih-u-pivtora-razi-bilshe-nizh-na-shodi-krayini-121091_.html
  12. Филипович Л. Глобалізація релігійного життя та перспективи конфесійного розвитку в Україні / Л. Филипович // Релігія та Соціум. Міжнародний часопис. – Чернівці : Чернівецький нац. у-т, 2010. – №2(4). – 232 с.
  13. Филипович Л. Функціональна природа релігійних стереотипів на українських теренах / Л. Филипович // Релігія-Світ-Україна : колективна монографія : в 3-х книгах / за наук. ред. професорів А. Колодного і Л. Филипович. Книга III: Релігійні процеси в перспективі їх виявів // Українське релігієзнавство. – К., 2012. – № 61. – 550 с.
  14. Чи довіряєте Ви Церкві? (динаміка, 2000-2013) [Електронний ресурс] // Соціологічні опитування Центру Разумкова. – 2013. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=83

The article deals with religious identity and its role in the formation and preservation of ethnic and cultural identity of the Ukrainian. The features of religion as a major dispositional bases of ethnic and cultural progress.

Key words: religion, ethno-cultural identity of Ukrainian, religious relations, globalization.

Отримано: 17.11.2014